

SCHWARZE HEFTE. **HERÈNCIA I LLEGAT D'UN FILÒSOF**

ALBERT MOYA RUIZ

Universitat Internacional de Catalunya

La qüestió sobre la que els vull parlar planteja una sèrie de consideracions que estarien en consonància amb la temàtica de la tradició, de l'herència i el llegat com a forma legítima o il·legítima de reactualització del pensament i de les idees.

Parteixo d'un fet recent i actual: la publicació en alemany dels tres primers volums dels anomenats *Schwarze Hefte*, de Heidegger, que abasten el període comprès entre el 1931 i el 1941. Una publicació que, com és ben sabut, ha suposat en els nostres dies un enorme revifament, tant en l'àmbit acadèmic com en l'àmbit públic, de la polèmica sobre l'antisemitisme de Heidegger que, per altra banda, s'ha estat plantejant d'una manera reiterada des del 1945.

És interessant veure que els moments més candents del debat actual tenen lloc just abans de la publicació d'aquests quaderns i que això s'atribueix al fet que alguns dels fragments més «compromesos» es filtren durant el procés d'edició i surten a la llum d'una forma totalment descontextualitzada.

En castellà, com sabran, ha aparegut recentment una traducció del primer d'aquests volums que comprèn el període de 1931 al 1938. I tot i això el seu traductor, Alberto Ciria, ja ha advertit en nombroses ocasions que en cap cas aquest

primer volum resol la candent polèmica del suposat nazisme i antisemitisme de Heidegger. Ciria sosté que una de les tesis centrals que recorren aquest volum i que es manté omnipresent al llarg de l'obra és la idea que els desenvolupaments mai estan a l'altura dels inicis, i que per tant la grandesa es dona sempre en el despuntar, en l'albada, i mai en l'evolució que suposa, en tot cas, una decadència. Alguns experts veuen traslladada aquesta convicció al context social i polític del nacionalsocialisme i a l'actitud que Heidegger pren respecte a ell.

El despuntar del nacionalsocialisme, que proclamava la incardinació de la comunitat i la tradició, suposava una erupció de forces antigues que segons Heidegger començaven a prendre forma en aquells anys i despertaven aquell fervor que necessitava el poble alemany. Tanmateix, el filòsof ja adverteix en aquests quaderns de la importància de no caure en la falsa oposició entre la sang i la terra, i allò universal. Per a ell, tota obertura només és possible des de l'arrelament i en cap cas aquest no s'hauria de prendre com una afirmació excoent sinó com a reconeixement d'un deute perpetu i insaldable cap allò que ens ha estat donat.

En tot cas ja sabem que Heidegger patirà amb amargor, dins l'entorn universitari, la diferència entre allò què el nacionalsocialisme estava cridat a ser i allò en que el nazisme es va acabar convertint. I aquesta amargor es descriu com l'experiència d'un fracàs que porta a la universitat cap a un final irremissible.

Per altra banda els dos volums restants que Peter Trawny ha publicat a l'alemany i que encara no tenen una versió castellana, ocupen els anys 1938/39 i 1939/41. Aquests es consideren especialment delicats ja que segons els experts, contindrien un major nombre d'al·lusions a l'antisemitisme, encara que fos de forma diluïda i entremesclada enmig de reflexions diverses.

En l'anàlisi d'aquests dos volums restants, publicats a l'alemany, no sembla haver-hi desacord sobre el fet que ambdós aporten elements suficients per enderrocar la imatge d'un Heidegger apolític i rural que, reclòs en la seva cabana, desatenia la realitat sociopolítica del seu temps. Ben al contrari, aquests textos evidenciarien el seu compromís i simpatia declarada per certs aspectes de la ideologia nacionalsocialista d'una manera plenament conscient i personal. Els *Quaderns negres* mostrarien un Heidegger atent a les contingències històriques i polítiques del seu temps que sovint són acompanyades de referències històriques explícites i precises.

Per un altre costat, pocs s'atreveixen a negar, un cop coneguts els continguts d'aquests quaderns, que malgrat el seu innegable antijudaisme i fins i tot antisemitisme, Heidegger va rebutjar amb insistència el biologisme de la ideologia nazi i la seva retòrica racista. Aquells pocs que veuen en algunes afirmacions dels quaderns la plasmació de la «solució final» respecte als jueus solen descontextualitzar les anotacions del filòsof o interpretar-les de forma taxativa i intencionada.

En vistes a resoldre aquestes tergiversacions semblaria oportú establir una clara diferència entre antisemitisme entès com a ressentiment racial i biològic contra els jueus i antijudaisme comprès com a reflex d'una llarga tradició europea contra el poble i la religió jueva. D'acord amb l'evidència documental disponible, resulta difícil parlar d'un antisemitisme sistemàtic en la filosofia de Heidegger. El que clarament es pot detectar en ell són petjades profundes d'un antijudaisme espiritual i cultural, particularment present en les esferes universitàries i acadèmiques de l'època. Per aquest motiu no hi ha dubte que la seva relació amb el judaisme és altament problemàtica i ambivalent, però d'aquí a descriure la seva posició com d'antisemitisme unilateral hi hauria un enorme pas, si per antisemitisme entenem la

persecució racial i aniquilació sistemàtica dels jueus. En els *Quaderns negres* i en d'altres escrits trobem passatges en què Heidegger es mostra extremadament crític amb aquest tipus d'antisemitisme. És cert que estableix una diferència entre jueus i no-jueus, però aquesta diferència no se sustentaria en criteris biològics. Els seus comentaris sobre els jueus es realitzen des de la perspectiva de l'esperit i no de la raça. Així, per exemple, al seu llibre sobre Nietzsche deixa clar que «la biologia com a tal mai no decideix sobre què és la vida».

Un sector dels experts que han interpretat els quaderns publicats relativitza la importància que puguin tenir, tot atribuint-los un valor menor, no tan sols pel seu caràcter aforístic, personal o privat, sinó perquè consideren que en la resta de la seva obra i en particular en els múltiples volums que conformen la *Gesamtausgabe*, no es detecta un antisemitisme sistemàtic que hagi de conduir a un antisemitisme filosòfic ni encara menys una correlació entre el nazisme i la seva filosofia. En aquest sentit s'esmenta sovint la carta que Marcuse escriu a Heidegger l'agost de 1947, i en la que aquest l'acusa d'una total falta de sensibilitat més que no pas d'un antisemitisme malvat i pervers. Vist des d'aquesta òptica els quaderns negres no aportarien molt més del que ja sabíem, és a dir, una concepció que entén el poble jueu com a encarnació de la «racionalització i tecnificació», el «desarrelament», «l'absència de món», la «pèrdua de la història» o el «subjectivisme dels Temps Moderns», és a dir, un poble que abandera tot allò que implica la decadència de la civilització occidental. Igualment des d'aquesta òptica els *Quaderns Negres* mostrarien un Heidegger que pensa filosòficament algunes de les qüestions plantejades pel nacionalsocialisme i en particular la pregunta per allò que defineix el poble alemany. El seu interès es dirigiria cap al significat espiritual i simbòlic de la revolució nacionalsocialista més que no pas als seus efectes concrets.

Per altra banda hi hauria un altre sector d'intèrprets que veuria en els *Quaderns negres* la constatació definitiva que l'antisemitisme de Heidegger no va ser un episodi temporal que impliqués una decisió errònia sinó que es tractaria d'una reflexió conscient i minuciosa que tindria arrels filosòfiques i metafísiques molt profundes. Aquests autors consideren que és un error enorme banalitzar l'antisemitisme de Heidegger i que cal analitzar amb profunditat fins a quin punt la «qüestió jueva», com alguns l'anomenen, contamina el pensament filosòfic heideggerià. Alguns el descriuen com a antisemitisme metafísic per donar a entendre que aquesta qüestió té un origen teològic, una intenció política i un rang filosòfic. Es tractaria, afirmen, d'un antisemitisme intel·lectual o abstracte que aniria molt més enllà d'una simple aversió. Sostenen la idea que en el fons, el problema del judaisme es converteix en un problema metafísic i portaria implícit l'abandonament de l'ésser i l'adopció d'una metafísica de l'ens basada en l'esperit de càlcul i el desarrelament de la terra.

Davant d'aquests posicionaments tan oposats, semblaria convenient no exculpar Heidegger jutjant-lo simplement com un producte de l'esperit de la seva època. Però, al mateix temps, tampoc no hauríem de caure en acusacions poc contrastades i generalitzades. Sembla que per a cada prova d'antisemitisme trobem una altra prova en contra. També es dona el cas que els documents existents poden interpretar-se de diverses maneres. Per tant no es tractaria de treure importància a l'antisemitisme de Heidegger però tampoc de deduir-ne una relació directa amb la Shoah.

La qüestió de la culpa i de la relació heideggeriana amb el judaisme és certament problemàtica i, a tenor de les últimes afirmacions contingudes en els *Quaderns negres*, molt espinosa. Una relació que sembla tenir poc a veure amb qüestions polítiques, sinó que més aviat sembla emmarcar-se en la seva interpretació del destí metafísic d'un

Occident dominat per la ciència i la tècnica. El distanciament heideggerià de l'esperit jueu no és el resultat d'un racisme biològic, sinó probablement la conseqüència de la seva anàlisi de la metafísica de la subjectivitat i el nihilisme. Des d'aquesta perspectiva, els jueus representen la racionalitat buida i l'esperit de càlcul característic de l'era moderna. Però si s'analiza la confrontació de Heidegger amb la modernitat a partir dels textos disponibles resulta altament problemàtic afirmar que ell justifiqui i legítimi l'extermini dels jueus. ¿Antijudaisme en Heidegger? Sens dubte. ¿Antisemitisme? Sí, sempre que no s'associï de manera directa amb la interpretació racista del poble i la política d'extermini exercida pel nacionalsocialisme. ¿Hem de ser indulgents amb un gran pensador com Heidegger? Probablement, no. Però tampoc podem ignorar el seu llegat filosòfic que efectivament pot arribar a convertir-se en un llegat incòmode per a molts.

